

Branimir M. Kalaš,¹ asistent

Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet Subotica

MSc. Aleksandra Rakita,² doktorand

Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet Subotica

PROFITABILNOST BANKARSKOG SEKTORA U ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA

SAŽETAK: Performanse banaka reflektuju veličinu, vrednost, uspeh, kao i efikasnost njihovog poslovanja. Indikatori banke predstavljaju ogledalo njihovih poslovnih aktivnosti, te shodno tome, banke moraju težiti njihovom poboljšanju kako bi mogle funkcionisati i opstati na finansijskom tržištu u tržišnim uslovima konkurencije. Upravo na taj način, banke će biti u mogućnosti da ostvare pozitivne rezultate u svom poslovanju, tj. profit i tako kreirati uslove za njihov dugoročni rast i razvoj. Cilj rada je da prikaže uspešnost bankarskog sektora u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Crnoj Gori putem fundamentalnih pokazatelja profitabilnosti. Predmet rada podrazumeva teorijski okvir usmeren na performanse banke i definisanje njihovih karakteristika sa stanovišta profitabilnosti. Nakon toga, sledi pregled bankarskog sektora u odabranim zemljama koji je manifestovan kroz detaljniju analizu prinosa na aktivu (ROA) i prinosa na kapital (ROE) kao dva ključna indikatora profitabilnosti bankarskog sektora u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Crnoj Gori. Rezultati analize su pokazali da je prisutno je smanjenje vrednosti indikatora ROA i ROE u posmatranim zemljama, posebno u Crnoj Gori gde je prosečna negativna stopa iznosila 0.6% i 6.54%. Posmatrajući 2015.

¹ branimir.kalas@ef.uns.ac.rs

² aleksandra.rakita91@gmail.com

godinu, najveći pad je zabeležen u Hrvatskoj gde su ROA i ROE bili na nivou od -1.1% i -7.8% , dok su ostale zemlje ostvarile pozitivne vrednosti indikatora ROA u intervalu $0.1\% - 0.5\%$ i indikatora ROE u intervalu $1.1\% - 3.4\%$.

Ključne reči: banke, performanse, profitabilnost, ROA, ROE

UVOD

Finansijski sistemi obavljaju značajnu funkciju kanalisanja sredstava između suficitarnih jedinica i deficitarnih jedinica (Buckle, Beccalli, 2011). Upravo je snaga svake ekonomije u tesnoj vezi sa jačinom bankarskog sektora, pri čemu banke treba da budu u funkciji efikasnosti radi privrednog rasta zemlje (Mirzaei, Mirzaei, 2011). Kada se govori o efikasnom poslovanju bankarskih organizacija, principi likvidnosti i profitabilnosti nameću se kao jedni od najvažnijih načela u njihovom poslovanju. Imajući u vidu dinamično tržišno okruženje u međunarodnim okvirima, banke nastoje da omoguće i prihvatljiv nivo sigurnosti, tj. minimiziranje rizičnih tačaka koje bi mogle ugroziti njihov rad i postojanje. Posmatrane zemlje imaju slične bankarske sektore sa aspekta posmatranih pokazatelja. Prvo, prepoznatljiva karakteristika bankarskih sektora u regionu jeste njihova tranzicija i naglašena vlasnička transformacija. To se ogleda kroz dominantno prisustvo stranih banaka sa aspekta vlasničke strukture, tj. minornom uticaju domaćih banaka u ekonomijama u regionu. Drugo, imajući u vidu veličinu tržišta i zahteve, prisutan je veliki broj banaka u ovim zemljama, pri čemu to nije dovelo do odgovarajućeg nivoa konkurentnosti. Međutim, važno je istaći da su performanse bankarskog sektora poboljšane što se ogleda kroz indikatore likvidnosti i profitabilnosti, naročito u periodu pre krize 2008. godine. Nakon toga, došlo je do usporavanja ekonomskih tokova što se odrazilo i na bankarski sektor, tako da su pojedini pokazatelji znatno opali i ostali na nivou koji je znatno nizak u odnosu na prekrizni period.

TEORIJSKI OSVRT NA PERFORMANSE BANAKA

Stubos i Tsikripis (2004) tvrde da kreiranje održivog i zdravog finansijskog sistema predstavlja fundamentalni aspekt tranzicije u tržišnoj ekonomiji. Postoji veliki broj empirijskih istraživanja o analiziranju bankarskog sektora, s posebnim osvrtom na komercijalne banke širom sveta među kojima su Yeh, 1996; Laceywell, 2003; Halkos i Salamouris, 2004;

Tarawneh, 2006; Kiyota, 2009; Kumbirai, Webb, 2010 i drugi. Tako, Kumbirai i Webb (2010) analiziraju performanse komercijalnih banaka u Južnoj Africi za period od 2005. do 2009. godine s posebnim osvrtom na profitabilnost, likvidnost, neto problematične kredite, adekvatnost kapitala. Mnogi autori su pokušali predstaviti uticaj i značaj bankarskih performansi, a neki od najistaknutijih su Grier, 2007; McGowan, Stambach, 2012; Klaassen, Eeghen, 2015. Koristeći DuPont šemu, oni analiziraju korelaciju između finansijskih pokazatelja i rizika, pri čemu stavljaju fokus na ROA i ROE. Dreca (2012) navodi da poboljšanje finansijskih performansi dovodi do unapređenja aktivnosti i funkcija svake organizacije, pa tako i banaka. Upravo banke omogućavaju sredstva koja su neophodna za finansiranje i realizaciju pojedinih aktivnosti u biznisu. Isto tako, banke određuju koliko će plasirati i držati sredstava što obavezuje na isticanje relevantnosti pojma likvidnosti. Osborne i ostali (2012) ističu da viši nivo likvidnosti često košta banku u pogledu manje profitabilnosti. Takođe, Eichengreen i Gibson (2001) navode da ukoliko banke drže manje likvidnih sredstava u obliku rezervi, može se očekivati i viši nivo profitabilnosti. Upravo ta želja za profitom, koja je danas i više nego izražena, usmerava banke u rizične poslove što se posledično odražava na klijente i na njihovo poverenje.

KARAKTERISTIKE PROFITABILNOSTI BANAKA

Merenje uspešnosti poslovanja banaka polazi od istih ili sličnih indikatora koji su prisutni kod svakog drugog privrednog subjekta. Herrero et al. (2009) objašnjava profitabilnost banaka kroz refleksiju poslovanja, kvalitet njihovog upravljanja i strategije, kao i efikasnost i kapacitet upravljanja rizicima.

Naime, profitabilnost predstavlja sposobnost banke da generiše višak prihoda u odnosu na nivo troškova imajući u vidu njenu kapitalnu bazu (Lartey, 2013). Caruntu i Romanescu (2008) definišu profitabilnost banke kao modalitet koji omogućava postizanje glavnog cilja tj. maksimalni nivo profita.

Modeli iskazivanja profitabilnosti banke neretko polaze od stope povrata ukupnih sredstava, stope povrata akcijskog kapitala, stope zarade na ukupna sredstva, zarade po akciji tj. dividende i stope povrata tuđeg kapitala (Hadžić, 2009). Povrat na aktivu je u ekonomskoj literaturi poznat pod nazivom ROA, a izračunava se na sledeći način:

$$ROA = \frac{\textit{Neto dobit}}{\textit{Ukupna imovina}} \quad (1)$$

Dati indikator reflektuje sposobnost i efikasnost menadžmenta pretvaranja aktive u neto zarade (Rose i Hudgins, 2015). Povrat na akcijski kapital je u literaturi poznatiji pod nazivom ROE i izračunava se na sledeći način:

$$ROE = \frac{\text{Neto dobit}}{\text{Ukupan vlasnički kapital}} \quad (2)$$

Prinos na kapital procenjuje neto beneficije koje su akcionari primili od ulaganja kapitala u banku, tj. manifestuje meru stope povrata koja pripada akcionarima. (Rose i Hudgins, 2015).

Tabela 1. – Opcioni odnos prinosa i rizika

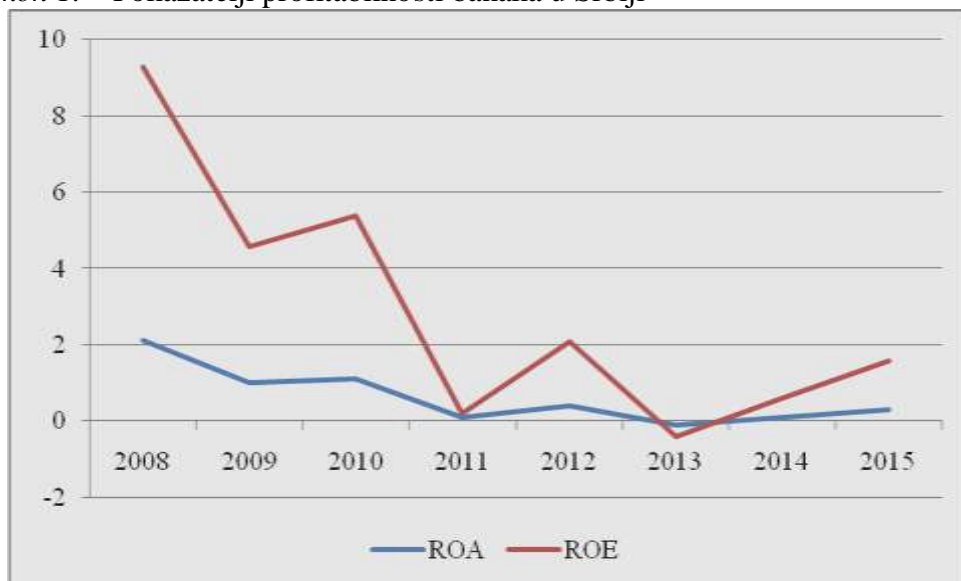
Aktiva / akcionarski kapital	ROE / ROA %			
	0,5	1,0	1,5	2,0
5 : 1	2,5	5,0	7,5	10,0
10 : 1	5,0	10,0	15,0	20,0
15 : 1	7,5	15,0	22,5	30,0
20 : 1	10,0	20,0	30,0	40,0

Izvor: Đukić (2012)

Đukić (2012) prikazuje opcionu odnos prinosa i rizika, pri čemu navodi primer da banka koja ima odnos aktive prema kapitalu 5 : 1 može očekivati postizanje nivoa 2,5% kod ROE ako je ROA 0,5%, kao i nivo od 10% kod ROE ako je ROA 2%. Takođe, može se naglasiti da ako opada nivo efikasnosti banke u kontekstu generisanja prihoda na prinos sredstava, koje se odražava na opadanje ROA, banke moraju da preuzmu veći rizik putem zaduživanja na finansijskim tržištima. Tako će im biti omogućeno da postignu projektovanu stopu prinosa na akcijski kapital, te će njihova optimalna pozicija biti prisutna ako uspeju da generišu profit po višoj stopi od banaka u referentnoj grupi, uz prihvatljiv nivo rizika.

PREGLED STANJA BANKARSKOG SEKTORA U SRBIJI

Na kraju 2015. godine, u Srbiji je poslovalo 30 banaka, pri čemu je dominantno učešće stranih banaka i to iz Grčke, Austrije, Italije i Francuske, dok je svega sedam banaka u domaćem vlasništvu.

Grafikon 1. – Pokazatelji profitabilnosti banaka u Srbiji

Izvor: Autori na osnovu

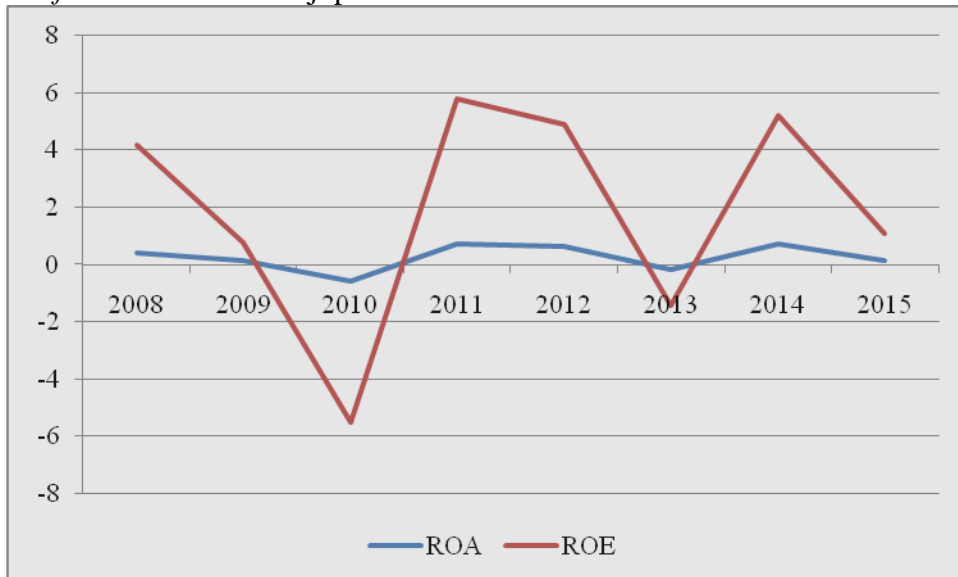
https://www.nbs.rs/internet/cirilica/55/55_4/index.html

Na osnovu grafičkog prikaza br. 1 može se uočiti opadajući trend pokazatelja profitabilnosti u posmatranom vremenskom periodu. U 2008. godini ROA i ROE su bili na maksimalnom nivou od 2.1% i 9.3%, da bi u narednoj godini došlo do strmoglavog pada ROA i ROE od 1.1% i 4.7%. U periodu 2011–2014. godine prosečna vrednost datih indikatora je bila 0.13% i 0.62% što govori o daleko nižem nivou profitabilnosti u bankarskom sektoru Srbije u odnosu na pretkrizni period.

PREGLED STANJA BANKARSKOG SEKTORA U BOSNI I HERCEGOVINI

Na bankarskom tržištu Bosne i Hercegovine, na kraju 2015. godine poslovalo je 18 banaka u BiH, dok je 9 banaka bilo prisutno u Republici Srpskoj. Kao što se može primetiti, tržište odlikuje ulazak stranih banaka, uglavnom iz Austrije i Nemačke, ali i iz Italije, Slovenije, Rusije i Turske, ali pored njih u Bosni i Hercegovini posluju i banke u domaćem vlasništvu (trenutno njih 10). Osnovne karakteristike bankarskog sektora Bosne i Hercegovine u periodu od 2008. do 2015. godine su ilustrovane u narednoj tabeli.

Grafikon 2. – Pokazatelji profitabilnosti banaka u BiH

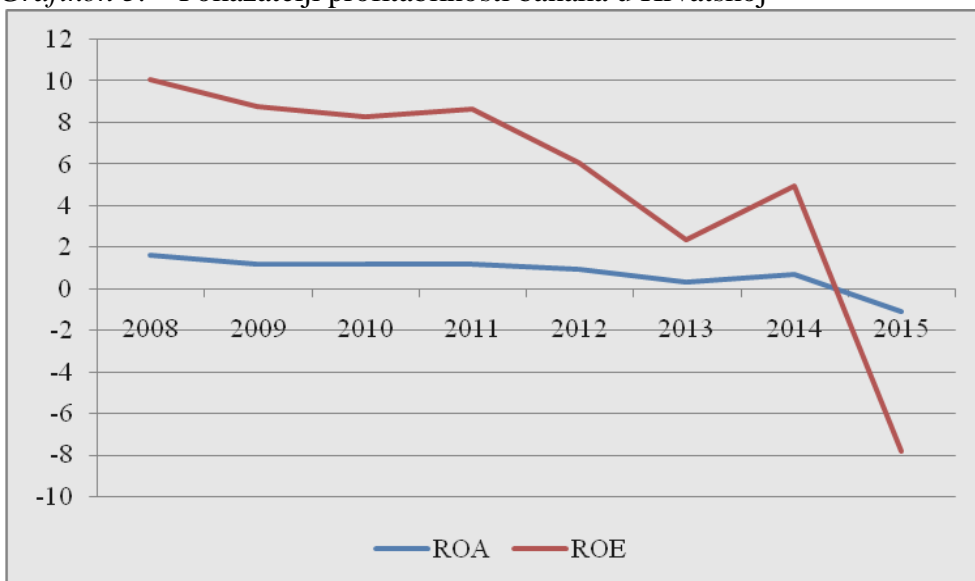

Izvor: Autori na osnovu
<http://www.cbbh.ba/Content/Archive/36>

Grafikon 2 prikazuje kretanje ROA i ROE u bankarskom sektoru BiH u vremenskom periodu 2008–2015. godine. Primetne su oscilacije u kretanju posmatranih indikatora, pri čemu je to mnogo više izraženije kod ROE. To se naročito može videti u 2010. godini kada je došlo do naglašenog pada ROE sa 0.8% na –5.5% što je rekordno nizak nivo profitabilnosti u analiziranom periodu. Međutim, u 2011. godini došlo je do intenzivnog rasta ROE za 5.8% čime se neutralisao pad iz prethodne godine. Na kraju 2015. godine ROA i ROE su bili na nivou od 0.1% i 1.1% što je manje za 0.6% kod ROA i čak 4.1% kod ROE.

PREGLED STANJA BANKARSKOG SEKTORA U HRVATSKOJ

Na kraju 2015. godine u Republici Hrvatskoj su poslovale 33 kreditne institucije, od čega 27 banaka, jedna štedna banka i pet stambenih štedionica. Slično kao i u Srbiji i BiH, većina bankarskih organizacija je u stranom vlasništvu.

Grafikon 3. – Pokazatelji profitabilnosti banaka u Hrvatskoj

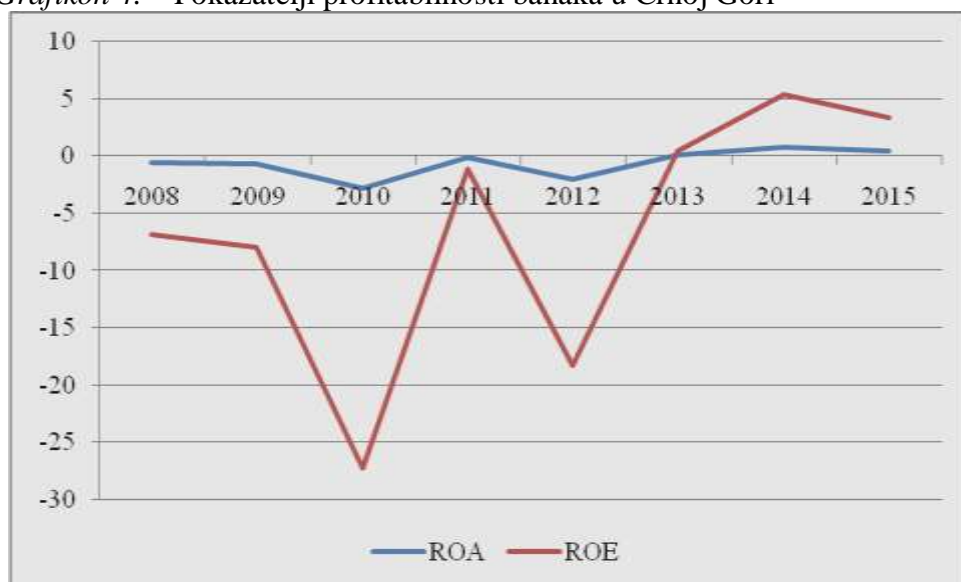
Izvor: Autori na osnovu
<http://www.hnb.hr/analize-i-publikacije>

Kada je reč o indikatorima profitabilnosti ROA i ROE u Hrvatskoj, najviša vrednost je evidentirana u prve dve godine kada su dati pokazatelji bili na prosečnom nivou od 1.4% i 9.45%. U 2012. godini ROA i ROE su iznosili 0.9% i 6.1%, da bi u narednoj godini došlo do njihovog smanjenja za 0.6% i 3.7%. Na kraju 2015. godine zabeležene su negativne vrednosti indikatora profitabilnosti od -1.1% i -7.8% što je daleko manje u odnosu na početak posmatranog perioda.

PREGLED STANJA BANKARSKOG SEKTORA U CRNOJ GORI

Prema podacima Centralne banke Crne Gore, na kraju 2015. godine poslovalo je 15 banaka, pri čemu je većina njih u stranom vlasništvu, prvenstveno iz Austrije i Turske, ali i iz Francuske, Mađarske i Slovenije.

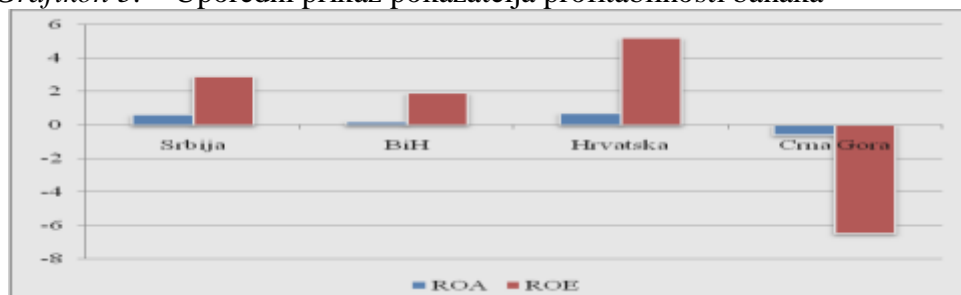
Grafikon 4. – Pokazatelji profitabilnosti banaka u Crnoj Gori

Izvor: Autori na osnovu
<http://www.cb-cg.org/index.php?mn1=publikacije>

Profitabilnost banaka u Crnoj Gori je na nižem nivou u odnosu na ostale zemlje u regionu. U prvih pet godina, prosečna vrednost ROA je bila – 1.24%, pri čemu su najviše doprinele visoke negativne vrednosti u 2010–2012. godini. Tome su doprineli ogromni gubici banaka u njihovom poslovanju, kada je zabeležen negativan neto rezultat na prosečnom nivou. Sličan trend je prisutan kod indikatora ROE u istom vremenskom periodu 2008–2012. godine kada su zabeležene negativne vrednosti i prosečan pad od 12.32%. Nakon toga, sledi stabilniji trend ROA i ROE da bi na kraju 2015. godine došlo do njihovog pogoršanja i pada za 0.6% i 6.53%.

Grafikon 5. – Uporedni prikaz pokazatelja profitabilnosti banaka

Izvor: Autori na osnovu <http://www.cb-cg.org/index.php?mn1=publikacije>
<http://www.cbbh.ba/Content/Archive/36>
<http://www.hnb.hr/analize-i-publikacije>
https://www.nbs.rs/internet/cirilica/55/55_4/index.html

Na grafičkom prikazu br. 5 predstavljeni su prosečni nivoi profitabilnosti ROA i ROE u posmatranim zemljama za vremenski period 2008–2015. godine. Kao što je vidljivo samo je Crna Gora imala negativne stope rasta ROA i ROE u odnosu na ostale zemlje u regionu. Prosečna vrednost ROA i ROE je iznosila -0.6% i -6.5% u Crnoj Gori, dok je u Hrvatskoj zabeležen maksimalni nivo profitabilnosti od 0.7% i 5.2% mereno putem ROA i ROE. Kada je reč o Srbiji i BiH, prosečna vrednost ROA iznosi 0.6% odnosno 0.2% , dok je prosečna vrednost ROE bila na nivou od 2.9% u Srbiji i 1.9% u BiH.

ZAKLJUČAK

U radu su predstavljene ključne performanse bankarskih organizacija u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Crnoj Gori u vremenskom periodu 2008–2015. godine. Autori su se opredelili za prikaz poslovanja bankarskog sektora u dva vremenska horizonta: krizni i postkrizni period. Kao što je vidljivo, broj banaka je sve manji, iako je i trenutni broj banaka u posmatranim zemljama i dalje ogroman za njihovo tržište. Kada je reč o profitabilnosti bankarskog sektora Srbije, primetan je pad glavnih indikatora profitabilnosti ROA za 1.8% . a naročito ROE za više od 7% od početka do kraja vremenskog perioda. Sličan trend je prisutan i u BiH gde su navedeni pokazatelji opali 0.3% i 3.1% , dok s druge strane druge strane, u Crnoj Gori, ROA i ROE su porasli za 1.1% i 10.3% . Takođe, profitabilnost banaka u Hrvatskoj je na nižem nivou, što se može uočiti iz negativnih stopa ROA i ROE koje su zabeležene na kraju 2015. godine. Posmatrajući prosečno kretanje navedenih pokazatelja, najveća prosečna vrednost ROA je zabeležena u Hrvatskoj 0.75% , Srbiji 0.62% , BiH 0.22% i Crnoj Gori -0.6% . Kada je reč o ROE, najveća prosečna vrednost je zabeležena u Srbiji 2.92% , BiH 1.89% , Hrvatskoj 0.75% , dok je u Crnoj Gori zabeležena prosečna negativna stopa datog indikatora 6.54% . Kako bi se poboljšala uspešnost banaka u regionu, potrebno je uspostaviti odgovarajući tržišni ambijent koji će doprineti rastu performansi banaka. Veliki broj banaka predstavlja jedan od razloga trenutnog stanja bankarskih organizacija u regionu. Neophodno je svesti bankarski sektor na optimalan broj banaka, kako bi se omogućilo njihovo adekvatno funkcionisanje. Istovremeno, banke moraju usmeriti pažnju na pravilno određivanje kamatnih margina u cilju ostvarivanja pozitivnih rezultata u njihovom poslovanju. Konačno, da bi bankarski sektori mogli biti stabilni i efikasni, potrebno je kreirati okvir u kojem će banke funkcionisati i doprineti poboljšanju čitave ekonomiji. Iako je primarni cilj banaka profit, neophodno je da bankarske organizacije budu u funkciji

ekonomskih tokova tako što će omogućiti dostupnost novčanih sredstava privrednim subjektima i ostalim učesnicima koji su prisutni na tržištu.

SUMMARY

PROFITABILITY OF BANKING SECTOR IN WESTERN BALKANS COUNTRIES

Banking performances reflect the size, value, success and efficiency of their operations. Indicators of banks are a mirror of their business activities and consequently, the banks have to improve them so that can operate and survive in the financial markets in terms of market competition. Precisely in this way, banks will be able to achieve positive results in business, ie. profit and thus create conditions for their long-term growth and development. The aim of the paper is to show the performance of banking sector in Serbia, Bosnia and Herzegovina, Croatia and Montenegro through fundamental indicators of profitability. The subject of the paper is theoretical framework focused on the bank performance and determining their characteristics from the point of profitability. After that, a review of the banking sector in selected countries is reflected through a detailed analysis of return on assets (ROA) and return on equity (ROE) as two main indicators of profitability of the banking sector in Serbia, Bosnia and Herzegovina, Croatia and Montenegro. Results showed that there is a decrease in the value of indicators ROA and ROE in the observed countries, especially in Montenegro where the average negative rate was 0.6% and 6.54%. Looking 2015, the highest decline was recorded in Croatia where ROA and ROE were at -1.1% and -7.8%, while other countries recorded positive values of ROE in interval of 0.1% – 0.5% and ROE in interval 1.1% – 3.4%.

Key words: banks, performance, profitability, ROA, ROE

LITERATURA

1. Bassey, G., Moses, C., *Bank Profitability and Liquidity Management: A case study of selected Nigerian deposit money banks*, International Journal of Economics, Commerce and Management, Vol. 3, Issue 4, 2015, pp. 1–24.
2. Buckle, M., Beccalli, E., *Principles of banking and finance*, University of London, The London School of Economics and Political Science, 2011, FN1024, 2790024.

3. Caruntu, G. A., Romanescu, M. L., *The Assessment of Banking Performances-Indicators of Performance in Bank Area*, MPRA Paper No. 1160, 2008, October.
4. Dreca, N., *Evaluation of Financial Performance of Banking Sector: Evidence from Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia and Slovenia*, Journal of Economic and Social Studies, vol 2. no. 2, 2012, pp. 65–94.
5. Eichengreen, B., Gibson, D., *Greek banking at the dawn of the new millennium*. CEERP Discussion Paper, 2791, 2001, London.
6. Grier, W.A., *Credit analysis of financial institutions*, 2nd edition, Euromoney Institutional Investor Plc, 2007.
7. Hadžić, M., *Bankarstvo*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
8. Halkos, G. and Salamouris, D., *Efficiency measurement of the Greek commercial banks with the use of financial ratios: a data envelope analysis approach*, Management Accounting Research, vol. 15, no. 2, 2004, pp. 201–224.
9. Herrero, A., Gavila, S., Santabarbara, D., *What explains the low profitability of Chinese banks?* Journal of Banking and Finance, 33, 2009, pp. 2080–2090.
10. Khan, R. A., Ali, M., *Impact of Liquidity on Profitability of Commercial Banks in Pakistan: An Analysis on Banking Sector in Pakistan*, Global Journal of Management and Business Research: C Finance, vol. 16, issue 1, 2016, pp. 53–59,
11. Klaassen, P., Eeghen, I. V., *Analyzing bank performance – linking ROE, ROA and RAROC: U. S. commercial banks 1992–2014*, The Journal of Financial Perspectives, vol. 3, issue 2, 2015, pp. 1–26.
12. Kiyota, H., *Efficiency of Commercial Banks in Sub-Saharan Africa: A Comparative Analysis of Domestic and Foreign Banks*. A paper prepared for the CSAE conference 2009 on „Economic Development in Africa” held at the University of Oxford.
13. Kumbirai, M., Webb, R., *A financial Ratio Analysis of Commercial Bank Performance in South Africa*, African Review of Economics and Finance, vol. 2, no.1, 2010, pp. 3053.
14. Lacewell, S., K., *Do Efficient Institutions Score Well Using Ratio Analysis? An Examination Of Commercial Banks in The 1990"*, Journal of Commercial Banking and Finance vol. 2, 2003, pp. 17–33.
15. Lartey, V., Antwi, S., Boadi, E., *The Relationship between Liquidity and Profitability of Listed Banks in Ghana*, International Journal of Business and Social Science, vol. 4, no. 3, 2013, pp. 48–56.
16. McGowan, C.B., Stambach, A.R., *Using disaggregated return on assets to conduct a financial analysis of a commercial bank using an extension*

- of the Du Pont system of financial analysis*, Accounting and Finance Research, vol. 1, no. 1, 2012, pp. 152–161.
17. Mirzaei, A., Mirzaei, Z., *Bank-specific and Macroeconomic Determinants of Profitability in Middle Eastern Banking*, Iranian Economic Review, vol. 15, no. 29, 2011, pp. 101–128.
 18. Osborne, M., Fuertes, A., Milne, A., *Capital and Profitability in Banking: Evidence from US Banks*, London: City University-Cass Business School, 2012.
 19. Rose, P., Hudgins, S. *Upravljanje bankama i financijske usluge*, 8 izdanje, Mate d.o.o. Zagreb, 2015.
 20. Stubos, G., Tsikripis, I., *Banking Sector Developments in South-eastern Europe*, Working Paper 4.4 Global Development Network Southeast Europe 2004.
 21. Tarawneh, M., *A Comparison of Financial Performance in the Banking Sector: Some Evidence from Omani Commercial Banks*, International Research Journal of Finance and Economics, vol. 3, 2006, pp. 103–112.
 22. Yeh, Q., J., *The Application of Data Envelopment Analysis in Conjunction with Financial Ratios for Bank Performance Evaluation*, Journal of the Operational Research Society, vol. 47, 1996, pp. 980–988.
 23. <http://www.cb-cg.org/> preuzeto sa <http://www.cb-cg.org/index.php?mn1=publikacije>
 24. <http://www.cbbh.ba/> preuzeto sa <http://www.cbbh.ba/Content/Archive/36>
 25. <http://www.hnb.hr/> preuzeto sa <http://www.hnb.hr/analize-i-publikacije>
 26. <https://www.nbs.rs/> preuzeto sa https://www.nbs.rs/internet/cirilica/55/55_4/index.html

Ovaj rad je primljen **15.03.2017.**, a na sastanku redakcije časopisa prihvaćen za štampu **09.01.2018.** godine.